

Rzecznik Ubezpieczonych

www.rzu.gov.pl

Najem pojazdu zastępczego w świetle uchwały Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 2011 r. (III CZP 05/11) – stanowisko Rzecznika Ubezpieczonych po analizie orzeczenia wraz z uzasadnieniem.

W dniu 17 listopada 2011 r. w odpowiedzi na zagadnienia prawne przedstawione przez Rzecznika Ubezpieczonych, czy w świetle art. 361 k.c. utrata możliwości korzystania z pojazdu mechanicznego wskutek jego zniszczenia lub uszkodzenia przez poszkodowanego - będącego osobą fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej - stanowi szkodę majątkową? oraz czy w świetle art. 361 k.c. roszczenie wyżej wymienionego poszkodowanego o zwrot poniesionych kosztów najmu pojazdu zastępczego w ramach odpowiedzialności gwarancyjnej ubezpieczyciela z tytułu umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdów mechanicznych jest determinowane nie tylko istnieniem adekwatnego związku przyczynowego pomiędzy faktem utraty możliwości korzystania z rzeczy wskutek jej zniszczenia albo uszkodzenia, a poniesionymi kosztami najmu pojazdu zastępczego, ale również niezbędnością tego najmu, rozumianą jako niemożność skorzystania ze środków komunikacji publicznej? - Sąd Najwyższy w sprawie sygn. akt III CZP 05/11 podjął uchwałę o następującej treści:

„Odpowiedzialność ubezpieczyciela z tytułu umowy obowiązkowego ubezpieczenia odpowiedzialności cywilnej posiadaczy pojazdów mechanicznych za uszkodzenie albo zniszczenie pojazdu mechanicznego niesłużącego do prowadzenia działalności gospodarczej obejmuje celowe i ekonomicznie uzasadnione wydatki na najem pojazdu zastępczego; nie jest ona uzależniona od niemożności korzystania przez poszkodowanego z komunikacji zbiorowej.”

W opinii Rzecznika Ubezpieczonych wskazana uchwała Sądu Najwyższego ma wyjątkowo doniosłe znaczenie dla skuteczności roszczeń poszkodowanych o zwrot poniesionych kosztów najmu pojazdu zastępczego, którzy wykorzystują pojazdy mechaniczne dla celów prywatnych i innych dóbr zastępczych w razie zniszczenia lub uszkodzenia rzeczy czynem

niedozwolonym oraz dla dotychczas przyjętych modeli likwidacji szkód z OC komunikacyjnego. W związku z licznymi zapytaniami kierowanymi przez poszkodowanych do Rzecznika Ubezpieczonych, dotyczącymi znaczenia tej uchwały i jej rzeczywistych skutków, wniosków o przedstawienie przez Rzecznika publicznego stanowiska w sprawie refundacji kosztów najmu pojazdu mechanicznego po wydaniu przez Sąd Najwyższy w dniu 17 listopada 2011 r. uchwały w sprawie sygn. akt III CZP 05/11, Rzecznik pragnie omówić sentencję uchwały i najważniejsze tezy Sądu Najwyższego oraz zaprezentować własny, szerszy komentarz do tego orzeczenia.

W ocenie Sądu Najwyższego utrata możliwości korzystania z uszkodzonego lub zniszczonego samochodu nie powoduje samoistnego uszczerbku majątkowego odnoszącego się do tej rzeczy, niezależnie od jej przeznaczenia i od tego, że nawet w tym ujęciu byłaby w pełni wyliczalna od strony nominalnej, np. według stawek czynszu najmu obowiązujących na lokalnym rynku dla pojazdu mechanicznego o zasadniczo podobnej klasie w określonej jednostce. **Utrata możliwości korzystania z rzeczy np. z pojazdu mechanicznego nie jest zatem szkodą majątkową samą w sobie. Szkodą majątkową jest zobowiązanie powstałe z tytułu umowy najmu pojazdu zastępczego – spełniony lub wymagalny czynsz najmu.** Sąd Najwyższy nie podzielił więc poglądu, że już sama utrata możliwości korzystania z rzeczy stanowi szkodę majątkową, a co za tym idzie, że poszkodowany może żądać zryczałtowanych kosztów najmu pojazdu zastępczego (odszkodowania odpowiadającego kosztom jakie poniósłby poszkodowany gdyby wynajął pojazd mechaniczny).

W świetle uchwały Sądu Najwyższego nie jest dopuszczalne żądanie poszkodowanego o dostarczenie przez ubezpieczyciela pojazdu zastępczego jako sposób naprawienia szkody wyrażającej się w zmniejszeniu wartości pojazdu wskutek jego uszkodzenia lub utracie jego wartości w wyniku całkowitego zniszczenia samochodu. Wyrównanie tego rodzaju uszczerbku majątkowego następuje bowiem przez naprawę uszkodzonego pojazdu albo przez zapewnienie możliwości nabycia nowego pojazdu. Roszczenie o naprawienie szkody w postaci poniesionych kosztów najmu pojazdu zastępczego jest roszczeniem niezależnym od żądania poszkodowanego o naprawienie szkody w pojeździe. Również ubezpieczyciel nie może zwolnić się z obowiązku świadczenia za szkodę w pojeździe poprzez dostarczenie poszkodowanemu pojazdu zastępczego. Nie jest także dopuszczalne żądanie poszkodowanego dostarczenia przez ubezpieczyciela pojazdu zastępczego na czas naprawy uszkodzonego pojazdu lub na okres niezbędny do zakupu innego pojazdu mechanicznego. Wynika to z faktu, iż świadczenie odszkodowawcze należne od ubezpieczyciela w ramach jego odpowiedzialności gwarancyjnej z tytułu umowy obowiązkowego ubezpieczenia OC posiadaczy pojazdu mechanicznych jest zawsze świadczeniem pieniężnym (art. 805 § 2 pkt 1 k.c. i art. 822 § 1 k.c.). Poszkodowany o wynajmie pojazdu zastępczego

podejmuje autonomiczną decyzję, dopiero po zakończeniu najmu kieruje żądanie do ubezpieczyciela o zwrot celowych i ekonomicznie uzasadnionych wydatków. Poszkodowany nie ma obowiązku uzyskiwania i oczekiwania na uprzednią zgodę ubezpieczyciela na wynajem pojazdu zastępczego. Zakład ubezpieczeń jako profesjonalista może sugerować poszkodowanemu źródła wynajmu pojazdu zastępczego, oceniane przez siebie jako korzystne co do jakości i ceny tej usługi.

W ocenie Sądu Najwyższego szkodę majątkową stanowią wydatki poniesione przez poszkodowanego na najem pojazdu zastępczego w okresie remontu uszkodzonego pojazdu albo przez okres niezbędny do nabycia nowego pojazdu. Są to wydatki poniesione w następstwie zdarzenia szkodowego, które by nie powstały bez tego zdarzenia, prowadzące do powypadkowego zmniejszenia majątku poszkodowanego, czyli straty (art. 361 § 2 k.c.). W przypadku osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej jest to wydatek, który służy ograniczeniu (wyłączeniu) negatywnych następstw majątkowych doznanych przez poszkodowanego w wyniku uszkodzenia (zniszczenia) pojazdu. Negatywnym następstwem majątkowym jest tu utrata możliwości korzystania z rzeczy, a więc utrata uprawnienia stanowiącego atrybuty prawa własności. W takiej sytuacji poszkodowanemu przysługuje roszczenie o zwrot wydatków na najem pojazdu zastępczego nieprzeznaczonego do kontynuowania działalności gospodarczej lub zawodowej, można je bowiem uznać za stratę w rozumieniu art. 361 § 2 k.c.

W świetle uchwały Sądu Najwyższego poniesiony przez osobę fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej koszt najmu pojazdu zastępczego stanowi zatem szkodę majątkową. Waler historyczny należy więc przypisać poglądom o niemajątkowym charakterze tego rodzaju szkody. Jednocześnie jest to wydatek, który wprost zmierza do odtworzenia możliwości korzystania przez poszkodowanego z uszkodzonej lub zniszczonej rzeczy. Natomiast nie jest wydatkiem, którego celem jest wyłączenie innej szkody w mieniu poszkodowanego lub ograniczenie jej rozmiarów.

Sąd Najwyższy w przedmiotowej uchwale nie potwierdził również, że zasady odpowiedzialności cywilnej za szkodę dopuszczają uzależnianie podstawy i zakresu roszczenia o zwrot kosztów najmu pojazdu zastępczego od statusu poszkodowanego (czy jest on przedsiębiorcą, czy osobą fizyczną nieprowadzącą działalności gospodarczej), czy od celu wykorzystywania pojazdu mechanicznego (do celów komercyjnych lub prywatnych).

Roszczenie o zwrot poniesionych kosztów najmu pojazdu zastępczego przez osoby fizyczne nieprowadzące działalności gospodarczej zostało natomiast powiązane z obiektywną

potrzebą odtworzenia możliwości korzystania z rzeczy - brakiem innego, wolnego i nadającego się do wykorzystania pojazdu mechanicznego w mieniu uszkodowanego oraz autonomią woli uszkodowanego (zachowaniem się uszkodowanego), tj. wykorzystywaniem przedmiotu najmu do realizacji czynności życia codziennego w czasie remontu uszkodzonego pojazdu mechanicznego lub w okresie niezbędnym do zakupu innego samochodu. Z tych względów refundacji podlegają celowe i ekonomicznie uzasadnione wydatki na najem pojazdu zastępczego.

Pojęcie „celowe” i „ekonomicznie uzasadnione” to desygnaty normatywnej adekwatności przyczynowej (art. 361 k.c.) z uwzględnieniem zasady współdziałania wierzyciela z dłużnikiem przy wykonaniu zobowiązania w sposób, o którym mowa w art. 354 k.c. **Jeżeli uszkodowany skutek czynu niedozwolonego utracił możliwość korzystania z rzeczy, nie posiadając innego, wolnego i nadającego się do wykorzystania pojazdu mechanicznego, wynajmie pojazd zastępczy o zasadniczo podobnej klasie, według stawki czynszu najmu obowiązującej na lokalnym rynku i będzie korzystał z przedmiotu najmu w okresie naprawy pojazdu mechanicznego lub w okresie niezbędnym do zakupu innego pojazdu, to koszty poniesione z powyższego z tytułu będą mogły być kwalifikowane jako wydatki celowe i ekonomicznie uzasadnione.** Wynajęcie pojazdu mechanicznego w takich okolicznościach nie może *a priori* stanowić naruszenia przez uszkodowanego zasady współdziałania z dłużnikiem przy wykonaniu zobowiązania i zwiększenia rozmiarów szkody. **Przy takim rozumieniu granic odpowiedzialności ubezpieczyciela, roszczenie uszkodzonych wykorzystujących pojazdy mechaniczne do celów prywatnych o zwrot poniesionych wydatków poniesionych na najem pojazdu zastępczego będzie miało charakter powszechny. Zasadą będzie refundacja, a odmowa lub redukcja wysokości odszkodowania będzie miała charakter wyjątkowy.** Jednocześnie, przy tak rozumianej szkodzie, poglądy o nadzwyczajności, wyjątkowości roszczenia osób fizycznych nieprowadzących działalności gospodarczej, istnienia licznych ograniczeń i ciężarów dowodowych co do „niezbędności” takiego najmu, rozumianej głównie jako niemożność odtworzenia możliwości korzystania z rzeczy przy pomocy środków komunikacji publicznej, mają charakter całkowicie nieprzydatny i nie będą już mogły służyć jako wystarczające uzasadnienie dla odmowy refundacji poniesionych kosztów najmu na etapie likwidacji szkody.

Sąd Najwyższy w pełni podzielił zaprezentowany przez Rzecznika Ubezpieczonych pogląd, że korzystanie przez uszkodowanego z własnego pojazdu mechanicznego nie może być odtworzone przez wykorzystywanie środków komunikacji publicznej, są to bowiem odmienne sposoby korzystania z rzeczy. Samochód w sposób bardziej wszechstronny i funkcjonalny zaspokaja potrzeby życiowe właściciela. Korzystanie z niego stało się obecnie

standardem cywilizacyjnym i taka jego funkcja będzie się umacniać. Innymi słowy, **nie można uzależniać refundacji kosztów najmu pojazdu zastępczego od konieczności wykazania przez poszkodowanego, że nie mógł on skorzystać ze środków komunikacji publicznej lub korzystanie z nich było niedogodne**, nawet jeśli opis tego warunku poprzedzimy sformułowaniem „w szczególności”. Fakt istnienia, funkcjonowania środków transportu zbiorowego w miejscu zamieszkania poszkodowanego uznany został co do zasady za prawnie nieistotny z punktu widzenia oceny zasadności roszczenia uprawnionego. Korzystanie z komunikacji publicznej nie zostało zakwalifikowane jako podstawowy sposób odtworzenia możliwości korzystania z uszkodzonej lub zniszczonej rzeczy. Fundamentalna przesłanka oceny zasadności roszczenia o zwrot poniesionych kosztów najmu, która była prezentowana w niektórych poglądach lub w modelach likwidacji szkód z OC komunikacyjnego, a także w opracowanych przez Polską Izbę Ubezpieczeń tzw. wytycznych w sprawie „Zasad wynajmu pojazdu zastępczego w ramach obowiązkowego ubezpieczenia OC” została tym samym całkowicie zakwestionowana.

W uzasadnieniu uchwały, **Sąd Najwyższy wyraźnie wskazał, że refundacji podlegają wydatki rzeczywiście poniesione przez poszkodowanego na najem pojazdu zastępczego**. Wprawdzie w orzecznictwie Sądu Najwyższego ukształtował się pogląd, że naprawa uszkodzonego pojazdu nie jest warunkiem wypłaty odszkodowania, bo istotne znaczenie ma fakt powstania szkody, a nie jej naprawienie¹, to nie jest on adekwatny do sytuacji najmu pojazdu zastępczego. W przypadku tego rodzaju roszczenia strata majątkowa powstaje dopiero z chwilą poniesienia kosztów najmu tego pojazdu.

Po publikacji uzasadnienia uchwały w praktyce rynkowej pojawiły się już pierwsze stanowiska, w świetle których refundacji podlegają wydatki faktycznie zapłacone przez poszkodowanego na rzecz wynajmującego. Poszkodowany nie może zatem żądać refundacji czynszu wymagalnego, ale nie zapłaconego. Podobnie, cesjonariusz wierzytelności nie może domagać się od ubezpieczyciela zapłaty wymagalnych kosztów najmu. Mając na uwadze kontekst wypowiedzi Sądu Najwyższego w uzasadnieniu uchwały w sprawie III CZP 05/11 oraz pojęcie „szkody” w świetle art. 361 § 2 k.c. stanowisko to jest nieuprawnione. Zwrócić trzeba uwagę, że powyższą konstatację Sąd Najwyższy sformułował w części rozważań poświęconych niedopuszczalności kwalifikowania utraty możliwości korzystania z rzeczy jako szkody samej w sobie. Nie można jej interpretować jako zawężenie roszczenia tylko do przypadków rzeczywiście zapłaconego czynszu najmu. Dodatkowo, w orzecznictwie Sądu Najwyższego dominuje pogląd,

---

¹ Por. uchwała SN z dnia 15 listopada 2001 r., sygn. akt III CZP 68, OSNC 2002, nr 6, poz. 74; uchwała SN z dnia 17 maja 2007 r., sygn. akt III CZP 150/06, OSNC 2007, nr 10, poz. 144; wyrok SN z dnia 20 lutego 2002 r., sygn. akt V CK 908/00, niepubl., wyrok SN z dnia 11 czerwca 2001 r., sygn. V CKN 387/01, niepubl.

iż szkoda równoznaczna jest z uszczerbkiem majątkowym, obejmującym różnicę pomiędzy obecnym jego stanem majątkowym, a stanem majątkowym, jaki zaistniałby, gdyby nie zdarzenie wywołujące szkodę. Uszczerbek w majątku w postaci straty może polegać nie tylko na zmniejszeniu majątku, ale także na powstaniu nowych lub zwiększeniu się istniejących zobowiązań (pasywów). Szkoda majątkowa w postaci straty (*damnum emergens*) obejmuje zarówno zmniejszenie się aktywów, jak i zwiększenie się pasywów, przy czym pasywa winy być rozumiane jako ciężące na danym podmiocie obowiązki powiązane z prawami majątkowymi przysługującymi innemu podmiotowi. Samo zaciągnięcie zobowiązania i powstanie długu oznacza „zarezerwowanie” w majątku dłużnika określonych aktywów na poczet świadczenia, którego spełnienie staje się bezwzględnie konieczne w terminie wymagalności. Same aktywa nigdy nie obrazują rzeczywistej majątkowej danej osoby. Powołując się na powyższe argumenty Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 10 lipca 2008 roku (III CZP 62/08, OSCN 2009/7-8/106) zajął stanowisko, zgodnie z którym pojęcie strat, jakie poszkodowany poniósł – w rozumieniu art. 361 §2 k.c. - obejmuje także niezaspokojone przez poszkodowanego, wymagalne zobowiązania na rzecz osoby trzeciej. Wobec powyższego – koszty najmu samochodu zastępczego, choć nie pokryte przez bezpośrednio poszkodowanego, mogą wchodzić w skład szkody, jaką poniósł w wyniku zniszczenia lub uszkodzenia pojazdu. Innymi słowy, **refundacji może podlegać czynsz najmu pojazdu zastępczego spełniony przez poszkodowanego lub niezaspokojony, ale wymagalny.**

Sąd Najwyższy potwierdził swoje dotychczasowe stanowisko, że należne odszkodowanie z tytułu poniesionych kosztów najmu pojazdu zastępczego może być pomniejszone o zaoszczędzone wydatki na eksploatację swojego pojazdu, tj. wydatki, które zostałyby poniesione, gdyby samochód nie został uszkodzony lub zniszczony. Konkluzja ta jest oczywista i wynika z obowiązującej zasady *compensatio lucri cum damno*. Zwrócić trzeba przy tym uwagę, że SN w wyroku z dnia 18 marca 2003 r. (IV CKN 1916/00, niepubl.) **odrzucał dopuszczalność pomniejszenia wysokości należnego świadczenia odszkodowawczego z tytułu poniesionych kosztów najmu pojazdu zastępczego o tzw. „kilometrówki”,** czyli w oparciu o stawki za 1 km przebiegu pojazdu, które określone są w rozporządzeniu Ministra Transportu z dnia 25 marca 2002 r. w sprawie warunków ustalania oraz sposobu dokonywania zwrotu kosztów używania do celów służbowych samochodów osobowych, motocykli i motorowerów niebędących własnością pracodawcy (Dz. U. z 2002 r., Nr 27, poz. 271 z póź. zm.). **Dodatkowo, brak jest podstaw do uznania dopuszczalności ryczałtowego pomniejszania kwoty należnego odszkodowania o z góry przyjętą stałą wartość procentową (np. 15%, czy 20%), nawet jeśli tego rodzaju ryczałt stosowany jest w niektórych systemach prawnych.** Przyjęcie wskazanych

metod ustalania kwoty należnego świadczenia odszkodowawczego w oderwaniu od okoliczności konkretnego wypadku mogłoby prowadzić do częściowego przeniesienia ciężaru naprawienia szkody na poszkodowanego lub też do jego wzbogacenia. Ocena wysokości zaoszczędzonych wydatków na eksploatację powinna odbywać się z uwzględnieniem okoliczności konkretnego przypadku.

W ocenie Sądu Najwyższego najem nie jest celowy, a tym samym nie jest ekonomicznie uzasadniony, jeżeli poszkodowany posiada inny, wolny i nadający się do wykorzystania pojazd mechaniczny lub wynajmując pojazd mechaniczny nie zamierza korzystać z przedmiotu najmu i nie korzystał w okresie naprawienia szkody. Wydatki na najem poniesione w tych okolicznościach nie będzie można zaliczyć w ciężar odpowiedzialności sprawcy lub jego ubezpieczyciela z OC komunikacyjnego. Odmowa lub redukcja świadczenia odszkodowawczego będzie zatem możliwa w sytuacji przypisania poszkodowanemu naruszenia zasady współdziałania z dłużnikiem przy wykonaniu zobowiązania w sposób, o którym mowa w art. 354 k.c. Z uwagi na fakt, iż są to okoliczności wyłączające odpowiedzialność dłużnika, ciężar udowodnienia naruszenia tej zasady przez poszkodowanego, będzie obciążał ubezpieczyciela.

Pełną aktualność zachowuje przy tym dotychczas prezentowane stanowisko przez Rzecznika Ubezpieczonych, w świetle którego o naruszeniu zasady współdziałania można mówić w następujących sytuacjach: 1) wynajęcie przez poszkodowanego pojazdu zastępczego po rażąco wygórowanych stawkach czynszu najmu; 2) rezygnacja przez poszkodowanego z rozpoczętej naprawy pojazdu mechanicznego i dalsze wynajmowanie pojazdu mechanicznego do czasu udzielenia odpowiedzi na złożone odwołanie co do uprzednio określonego zakresu naprawy, jeśli obiektywnie zakres restytucji został należycie ustalony; 3) wynajmowanie przez poszkodowanego pojazdu zastępczego po spełnieniu świadczenia odszkodowawczego za szkodę całkowitą, przy jednoczesnym nie podejmowaniu żadnych działań zmierzających do zbycia pozostałości powypadkowych i nabycia innego pojazdu mechanicznego.

Okolicznością mogącą uzasadniać redukcję świadczenia odszkodowawczego może być również bierne oczekiwanie poszkodowanego na rozpoczęcie naprawy do czasu uznania przez ubezpieczyciela odpowiedzialności za szkodę, jeśli w toku likwidacji szkody zakres szkody został właściwie określony lub niezlecenie rozpoczęcia naprawy i oczekiwanie na przyjęcie świadczenia odszkodowawczego, gdy w okolicznościach danej sprawy nie było żadnych przeciwwskazań do rozpoczęcia usługi naprawy. W ciężar odpowiedzialności cywilnej sprawcy szkody lub odpowiedzialności gwarancyjnej nie będzie można także zaliczyć okresu najmu będącego następstwem zachowania osób trzecich, np. czas najmu pojazdu zastępczego będącego skutkiem

zwłoki naprawy w wykonaniu usługi naprawy lub przypadający na okres ponownej naprawy pojazdu wskutek poprzednio wadliwie wykonanej usług naprawczej.

Periodyczność najmu rozumiana jako częstotliwość wykorzystywania pojazdu mechanicznego (codziennie korzystanie z przedmiotu najmu lub tylko w określony dzień, względnie dni, ale nie przez cały okres naprawienia szkody) lub jako częstotliwość powiązana z odległością przemieszczania się pojazdem zastępczym i realizacją jednostkowej czynności życia codziennego (tylko w określony dzień, dla pojedynczej czynności i do nieznacznie oddalonego miejsca) uzasadnia wynajęcie pojazdu mechanicznego na określony dzień lub skorzystanie z innych odpłatnych form przewozu niebędącego komunikacją publiczną, np. taksówki. Bronić można przy tym zapatrywania, że również w przypadku sporadycznego używania pojazdu skorzystanie z komunikacji publicznej nie jest ekwiwalentnym sposobem odtworzenia możliwości korzystania z uszkodzonego lub zniszczonego pojazdu mechanicznego.

W świetle omawianej uchwały SN do oceny roszczenia osoby fizycznej niewykorzystującej pojazdu mechanicznego do prowadzenia działalności gospodarczej można stosować dotychczasowe wskazania judykatury, które ukształtowały się na tle najmu pojazdu zastępczego do kontynuowania działalności gospodarczej i w odniesieniu do: okresu refundacji, pomniejszenia odszkodowania o zaoszczędzone koszty eksploatacji uszkodzonego pojazdu oraz wymagań stawianych pojazdowi zastępczego, a także odpowiedzialności ubezpieczyciela za szkodę w postaci poniesionych kosztów najmu będących następstwem opóźnienia w spełnieniu świadczenia odszkodowawczego za szkodę w pojeździe lub braku jego odpowiedzialności za czas będący skutkiem opóźnienia poszkodowanego w przeprowadzeniu naprawy lub zachowań osób trzecich.

Nie do końca Rzecznik Ubezpieczonych może zgodzić się z poglądem, że Sąd Najwyższy w uchwale z dnia 17 listopada 2011 r. wypowiedział się wyraźnie i jednoznacznie w kwestii ciężaru dowodu w przypadku kierowania przez osoby poszkodowane nieprowadzące działalności gospodarczej roszczeń o zwrot poniesionych kosztów najmu pojazdu zastępczego. Przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego była bowiem problematyka dotycząca podstawy i granic odpowiedzialności za tego rodzaju szkodę majątkową. Treść sentencji uchwały i jej uzasadnienia pozwala jednak na odniesienie się do zagadnienia ciężaru dowodu, z pewnym generalnym zastrzeżeniem. Mianowicie, zasada indywidualizacji odpowiedzialności za szkodę i bogactwo okoliczności faktycznych uniemożliwiają stworzenia zamkniętego i wyczerpującego katalogu okoliczności, których wykazanie każdorazowo będzie skutkowało skutecznością dochodzonego roszczenia. Można jednak przyjąć pewien model, określony na podstawie najczęściej występujących w praktyce przypadków utraty możliwości korzystania z rzeczy, dzięki

któremu możliwe jest przedstawienie okoliczności podlegających wykazaniu przez poszkodowanego na etapie postępowania likwidacyjnego. Przyjmując zatem, że poszkodowany utracił możliwość korzystania z rzeczy wskutek czynu niedozwolonego, nie posiada innego wolnego i nadającego się do wykorzystania pojazdu mechanicznego, wynajął na czas remontu pojazdu lub okres niezbędny do zakupu innego pojazdu samochód zastępczy o zasadniczo podobnej klasie, według stawki czynszu obowiązującej na lokalnym rynku i korzystał z przedmiotu najmu (wydatki celowe i ekonomicznie uzasadnione), to przedmiotem dowodu będą następujące fakty „prawotwórcze”:

1) fakt spowodowania kolizji drogowej lub wypadku drogowego, za skutki których odpowiedzialność gwarancyjną ponosi ubezpieczyciel; uznanie roszczenia za szkodę w pojeździe uczyni ten fakt, faktem bezspornym;

2) fakt utraty możliwości korzystania z pojazdu wskutek jego zniszczenia lub uszkodzenia;

3) fakt niemożności odtworzenia możliwości korzystania z pojazdu za pomocą innego, wolnego i nadającego się do wykorzystania pojazdu mechanicznego, który znajduje się w mieniu poszkodowanego;

4) fakt zawarcia umowy najmu pojazdu zastępczego;

5) fakt korzystania z przedmiotu najmu w okresie remontu pojazdu mechanicznego lub w okresie niezbędnym do zakupu innego pojazdu mechanicznego; w przypadku stałego wykorzystywania pojazdu zastępczego i w różnych celach poza ciężarem dowodu znajdzie się konieczność dowodzenia przez poszkodowanego poszczególnych celów wykorzystywania pojazdu zastępczego; wystarczające będzie wykazanie faktu korzystania z tego pojazdu w okresie likwidacji szkody jako dowodu potwierdzającego brak warunków do przypisania poszkodowanemu naruszenia zasady współdziałania z dłużnikiem przy wykonaniu zobowiązania;

6) fakt spełnienia czynszu najmu i jego wysokość lub powstanie jego wymagalności.

Rozważając o ciężarze dowodu na gruncie roszczenia o zwrot poniesionych kosztów najmu pojazdu zastępczego nie można zapominać, iż ciężar dowodu nie ma charakteru jednokierunkowego. Ciężar ten nie zawsze będzie spoczywał na poszkodowanym. Dłużnik, który odmawia uczynienia zadość żądaniu wierzyciela obowiązany jest udowodnić fakty wskazujące na to, że żądającemu świadczenie nie przysługuje. Reguła dotycząca ciężaru dowodu nie może być rozumiana w ten sposób, że zawsze, bez względu na okoliczności sprawy, ciężar udowodnienia określonych faktów spoczywa na poszkodowanym. Jeżeli poszkodowany udowodnił fakty przemawiające za zasadnością jego roszczenia, to na dłużniku – zakładzie ubezpieczeń będzie spoczywał ciężar udowodnienia faktów uzasadniającym nieuznanie roszczenia lub zmniejszenie wysokości żadanego świadczenia odszkodowawczego. Powyższe rozumienie ciężaru dowodu

oznacza, że to na ubezpieczycielu będzie spoczywał ciężar udowodnienia faktów uzasadniających odmowę świadczenia odszkodowawczego lub redukcję jego wysokości. Poszkodowany nie będzie miał obowiązku dowodzenia, że poniesione koszty były niecelowe i ekonomicznie nieuzasadnione, czy poszukiwania za ubezpieczyciela dowodów wyłączających lub ograniczających jego odpowiedzialności. Odmowa lub redukcja świadczenia odszkodowawczego z tytułu poniesionych kosztów najmu nie może być jednak oparta na domniemaniu, czy subiektywnym przekonaniu dłużnika o niecelowości i nieekonomiczności tych wydatków albo na ogólnie przyjętym modelu postępowaniu o niezasadności roszczeń poszkodowanych wykorzystujących pojazdy mechaniczne do celów prywatnych.

Reasumując, analiza uzasadnienia uchwały SN z dnia 17 listopada 2011 r. w sprawie sygn. akt III CZP 05/11 prowadzi do następujących wniosków o charakterze ogólnym:

- a) W sytuacji niemożności odtworzenia możliwości korzystania z rzeczy przy pomocy innego, wolnego pojazdu mechanicznego znajdującego się w mieniu poszkodowanego i nadającego się do wykorzystania, wydatkiem celowym i ekonomicznie uzasadnionym jest koszt najmu pojazdu zastępczego o zasadniczo podobnej klasie do uszkodzonego lub zniszczonego pojazdu mechanicznego, jeśli stawki czynszu najmu odpowiadają stawkom obowiązującym na lokalnym rynku, a poszkodowany korzystał w czasie remontu pojazdu mechanicznego lub w okresie niezbędnym do zakupu innego pojazdu z przedmiotu najmu do realizacji czynności życia codziennego.
- b) Zasadność roszczenia uprawnionego nie jest uzależniona od konieczności skorzystania z komunikacji publicznej w pierwszej kolejności jako podstawowego sposobu odtworzenia możliwości korzystania z uszkodzonej lub zniszczonej rzeczy.
- c) Okres celowego i ekonomicznie uzasadnionego najmu obejmuje rzeczywisty czas remontu uszkodzonego pojazdu (przy szkodzie częściowej) lub okres niezbędny do nabycia innego pojazdu mechanicznego (przy szkodzie całkowitej).
- d) Odszkodowanie odpowiadać powinno poniesionym wydatkom na najem pojazdu zastępczego, pomniejszonym o rzeczywiście zaoszczędzone koszty eksploatacji.
- e) Refundacji podlegają koszty poniesione przez poszkodowanego, tj. faktycznie zapłacone lub co do których powstał stan wymagalności.

- f) Odszkodowanie z tytułu poniesionych kosztów najmu pojazdu zastępczego nie jest uwarunkowane tytułem własności do rzeczy. Uprawnionym do świadczenia odszkodowawczego z powyższego tytułu może być właściciel pojazdu lub jego posiadacz legitymujący się tytułem prawnym do władania rzeczą, który to utracił możliwość korzystania z rzeczy wskutek czynu niedozwolonego.
- g) Odmowa lub redukcja świadczenia odszkodowawczego możliwa jest w warunkach przypisania poszkodowanemu naruszenia zasady współdziałania wierzyciela z dłużnikiem przy wykonaniu zobowiązania.
- h) Ubezpieczyciel może ponosić odpowiedzialność za poniesione koszty najmu również w razie zwłoki w spełnieniu świadczenia ubezpieczeniowego za szkodę w pojeździe.
- i) Okres najmu będący konsekwencją biernego zachowania się poszkodowanego w rozpoczęciu naprawy uszkodzonego pojazdu lub zwłoka zakładu naprawczego w remoncie samochodu nie może obciążać ubezpieczyciela.

W zakresie czasu najmu, za który może przysługiwać refundacja kosztów najmu pojazdu zastępczego pełną aktualność zachowuje opracowanie Rzecznika Ubezpieczonych pt. [„Refundacja kosztów najmu pojazdu zastępczego w ocenie Rzecznika Ubezpieczonych”](#).